

En plats att vara

-om en längtan efter tomrum

Saga Bergebo

Examensrapport kandidatprojekt VT 2015
Grafisk design och Illustration
Konstfack University College of Arts, Crafts and Design

Handledare: Josefine Engström
Handledare rapport: Katarina Sjögren
Opponent: Martin Nicolausson

Abstract

In my degree project I explore the importance of the void.

Many people find emptiness terrifying, and feel like it has to be filled at any price. When everything has to be made more effective, and the dream of perpetual growth is considered the most beautiful one we have, emptiness becomes even more important.

My degree project explores what emptiness is and what it does to us. Furthermore, I examine my personal relationship with emptiness through illustration, as well as illustration through emptiness. It resulted in an illustrative essay about the void, and a booth where one can read it.

Innehåll

1 Introduktion	1
1.1 Syfte och frågeställningar	1
1.2 Avgränsningar	1
2 Bakgrund	1
2.1 Mitt eget förhållande till tomrum	1
2.2 Varför tomrummet?	1
2.3 Illustration	2
3 Kontextualisering	3
3.1 Tomrummet i vetenskapen	3
3.2 Tomrummet i konsten	3
3.3 Tomrummet i politiken	5
4 Metod	6
4.1 Workshop	6
4.2 Rummet	8
4.3 Två ben - politik och poesi	9
4.4 Boken	9
4.5 Bilderna	10
4.6 Texturval	10
4.7 Typografi	11
4.8 Rummet till boken	11
5 Resultat	12
6 Diskussion	13
6.1 Nästa steg	14
7 Slutsats	15
8 Referenser	16

1 Introduktion

Mitt examensarbete handlar om att ta ett steg tillbaka för att få perspektiv på sig själv och sin del i det stora hela. Jag har gjort en bok om tomrum med målet att synliggöra det, och få folk att ifrågasätta samhället vi lever i och hur våra gemensamma prioriteringar ser ut.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med mitt examensarbete är att synliggöra tomrummet och därigenom belysa och ifrågasätta det motsatta, bruset vi lever i.

Genom att gestalta tomrummet hoppas jag kunna öka förståelsen för dess betydelse i våra liv. Jag har velat undersöka hur jag i mitt arbete kan balansera det politiska med det poetiska, och berätta om något som jag tycker är viktigt samtidigt som jag förmedlar en mer abstrakt och finstämd känsla.

Frågeställningar

Hur kan jag visuellt gestalta min upplevelse av tomrum?

Hur kan det bidra till att belysa och ifrågasätta samhället vi lever i?

1.2 Avgränsningar

Tomrum finns överallt och samtidigt ingenstans, och hur det tolkas varierar från person till person. Därför har jag valt att fokusera på mina egna upplevelser och tolkningar av tomrummet i min gestaltning.

2 Bakgrund

2.1 Mitt eget förhållande till tomrum

Jag har alltid velat dra mig undan från bruset. Det är något med det som till synes inte innehåller något alls som lockar mig till sig. I dessa tomma vrår, i dessa tomrum, finns det ett lugn som gör att jag kan vila och se på mig själv och världen på ett helt annat sätt än vad som är möjligt med støj och stim runtomkring. Jag behöver den pausen, den luckan, för att kunna bearbeta och reflektera kring allt som händer. Och jag tror inte att jag är ensam.

2.2 Varför tomrummet?

Tomrummet har många viktiga funktioner, och jag upplever att det idag är hotat. Det har det varit länge, men nu kanske mer än någonsin.

”Arbetet vinner över mer och mer av det goda samvetet till sin sida; njutningsbegäret kallar sig redan för ’behov av rekreation’ och skäms till och med för sig. ’För hälsans skull’ säger folk när de ger sig ut på picknick. Ja, snart går det väl så långt att man inte kan känna en önskan efter vita contemplativa (det vill säga promenader med tankar och vänner) utan självförakt och dåligt samvete.”¹

¹ Friedrich Nietzsche, 1912. Paulsen, Roland, *Arbetsamhället - Hur arbetet överlevde teknologin*, Gleerups, Malmö, 2010

Vi ska göra oss "förtjänta" av att bara vara, och att kunna säga att *det är mycket nu* är bevis på ett lyckats liv. När vi har ett samhälle som hela tiden pratar om att vi ska skapa arbeten för arbetets skull, att drömmen om evig tillväxt är det vackraste vi har, och vi producerar en massa varor som ingen saknar upplever jag att någonting har gått väldigt fel. Jag tror att vi måste slå vakt om tomrummet för att inte helt tappa bort oss själva i det myller som är vår värld.

Tomrummet för mig är en mental plats, en stillhet och ett tillstånd. Det är det som blir kvar när allt annat har skalats bort. För mig innebär det en plats för kontemplation, återhämtning och perspektiv. Det handlar om frihet, lugn och att bara vara, och när vi ska effektivisera all vår tid och ständigt göra så kallat rätt för oss, blir det detta som får stryka på foten.

"Behovet av arbete har tack vare den teknologiska utvecklingen aldrig varit mindre än idag. Ändå arbetar vi mer än vad man gjort under större delen av den mänskliga historien. I arbetssamhället arbetar man inte för att producera något i första hand. I arbetssamhället är arbetet ett självändamål. Som en följd av denna arbetsideologi töms arbetet på innehåll och mening."²

Genom att gå in i tomrummet, genom att ta ett steg bort från bruset och betrakta sig själv från sidan går det att få perspektiv på sig själv och sitt sammanhang. Perspektiv på människans litenhet och obetydlighet. För mig personligen är det skönt att bli påmind om den litenheten eftersom det är så lätt att i vardagen blåsa upp både det ena och det andra, att oroas och stressa upp sig över allehanda ting som med lite perspektiv visar sig vara helt obetydliga. Att den här känslan av litenhet kan vara både obehaglig och skrämmande har jag full förståelse för, och det är det där svindlande som också gör att tomrummet fascinerar mig så mycket.

Jag är intresserad av hur det *känns* och hur viktigt det är som motvikt till allt annat, mer än av dess faktiska fysiska egenskaper och kvaliteter.

2.3 Illustration

Jag har de senaste åren arbetat mycket med redaktionell illustration, en typ av illustration som oftast förhåller sig till en specifik text och kräver en rätt hög grad av tydlighet. Jag har länge känt en längtan efter att arbeta friare med illustration, och undersöka vad mer det kan vara. I mitt examensprojekt ville jag utforska detta.

Jag ville undersöka hur jag kan använda mina kunskaper och verktyg till att prata om något som är viktigt för mig. Jag har känt en viss frustration inför mitt eget arbete, att det lätt blir för roligt, gulligt och trevligt. Vilket jag förvisso tror kan vara väldigt effektivt för att prata om svåra saker, att göra det tillgängligt och hanterbart med humor och värme. Men jag har ändå saknat allvaret och att skapa bilder som innehåller ännu mer i sig själva, som en kan vila i och som ändå uttrycker något viktigt.

² Paulsen, Roland, *Arbetssamhället - Hur arbetet överlevde teknologin*, Gleerups, Malmö, 2010

Jag ville göra ett projekt om tomrummet som en plats för andlighet, och om tomrummet som ett motstånd till kapitalism och konsumism, och jag ville låta det jag tycker är viktigt få vara i fokus och se hur min röst låter när jag pratar om det.

När jag hade bestämt ämne var en av mina första tankar att göra en bok med citat, reflektioner och illustrationer, men jag avfärdade det snabbt för det kändes både förutsägbart och ointressant. Nu är det ändå precis det jag har gjort, men vägen dit var ordentligt krokig.

3 Kontextualisering

3.1 Tomrummet i vetenskapen

Under den andra projektveckan såg jag på UR-dokumentären *Allt och ingenting i universum: Tomrummet*³ och fick reda på att tomrummet visst inte existerar. Även vakuumet, det tommaste vi vet, är fyllt av något som heter kvantfluktuationer och sjuder av energi. Det kändes först rätt snopet att få reda på att mitt ämne inte existerar, men sedan kom jag fram till att det kanske skulle göra mitt projekt lite lättare eftersom mitt tomrum som icke-tomt inte längre kan ifrågasättas. Eftersom det uppenbarligen inte finns några tomma tomrum kan det inte heller begäras att jag ska skapa ett.

3.2 Tomrummet i konsten

I katalogen till Centre Pompidous utställning *Voids. A Retrospective* samlas texter av och om olika konstnärer som arbetar kring temat tomrum. I en intervju med den franske konstnären Ben Vautier (född 1935, och en del av Fluxus-rörelsen) som arbetat mycket med tomrum och *ingenting* i sin konst citerar han sin mamma rörande hans val av ämne: ”There is no such thing as nothing,” det vill säga att *ingenting är omöjligt*.⁴ Det vilar en absurditet över hela temat och tomrummet i sig, det både finns och finns inte och alla försök att fånga det måste till slut misslyckas, vilket kan vara roande men efter ett tag också blir smått uttröttande.

Kravet på att verket ska bli tomt, bli ett ingenting, är löjligt och även Magrittes klassiska verk ”*Ceci n'est pas une pipe*” (”*This is not a pipe*”) från 1928 relaterar till problematiken kring avbildandets och gestaltandets oundvikliga brister.

Yves Klein är en annan konstnär som har arbetat mycket med tomrummet, och då som något mer än något som bara ska fyllas. Om hans verk *Språnget in i tomrummet* där Klein kastar sig ut från en mur skriver den amerikanska essäisten Rebecca Solnit att det handlar om att ”bejaka den tomhet som inte handlar om någon brist som västerlänningar tänker sig, utan om att man släpper taget om det som är ändligt och materiellt och istället bejakar det gränslösa, det transcendent, friheten och upplysningen”.⁵

Jag tycker mycket om det här verket för att han när han kastar sig ut måste lita

3 *Allt och ingenting i universum: Tomrummet*, 2011, UR Access, <http://www.ur.se/Produkter/174128-Allt-och-ingenting-i-universum-Tomrummet>

4 *Voids. A Retrospective*, Centre Pompidou, JRP Ringier, Zürich, 2009

5 Solnit, Rebecca, *Gå vilse: En fälthandbok*, Daidalos, Göteborg, 2012

på att tomrummet bär honom, och jag tror att tomrummet bär oss oftare än vi tror. Om vi istället för att fylla ut alla glipor och hålrum runtomkring och framför oss börjar undersöka och lita på dem tror jag vi skulle upptäcka att vi kan leva mycket friare än vi anar. Klein har beskrivit tomrummet som en neutral zon där en inspireras att vara uppmärksam på sina egen känslighet och medvetenhet⁶, vilket i högsta grad relaterar till det jag försöker uppnå med mitt eget arbete. Jag vill försöka skapa den här neutrala zonen, det egna rummet, och få oss att inse hur viktigt det är. Eller åtminstone få fler att börja prata om det och på så sätt förhoppningsvis få fler att skapa sina egna rum.

När jag läste Solnits bok blev jag väldigt inspirerad att låta min arbetsprocess likna detta hopp ut i det okända istället för att krampaktigt hålla mig kvar på kanten och bara vilja sätta fötterna där jag vet att det finns fast mark, och jag har försökt att aktivt jobba med den lusten och nyfikenheten under arbetet med mitt examensprojekt.

I föreläsningen *The Edges of the World*⁷ pratar den brasilianske konstnären Ernesto Neto (född 1964) om att han gör verk där han vill att vi ska förlora tid, vilket jag verkligen kan relatera till. Den lustfyllda, frikopplade känslan som jag får inför hans enorma rumsliga arbeten var något som jag gärna ville få fram i mitt eget. Det är politiskt på ett vänligt och lekfullt sätt, men inte desto mindre på allvar.

Han pratar om att det är viktigt att förlora tid i dagens samhälle där vi springer fortare och fortare och tror att all tid är pengar, och han pratar om sina verk som skulpturer som människor får vara i, han beskriver dem som a place to be. Jag tycker mycket om de här tankarna och lånade den formuleringen till mitt eget verk, En plats att vara. Jag tycker om den för att den både handlar om att bara få vara, men också om att vi alla är en del av allt, och om den längtan jag själv känner ibland efter att vara en plats just för att stanna upp i känslan av att allt hänger ihop. Neto säger att vi är naturen, att allt vi gör är naturen, och jag tror att vi måste påminna oss själva om det lite oftare. Den ödmjukhet och sårbarhet de tankarna kan ge oss tror jag är helt nödvändiga för att vi ska kunna leva på ett hållbart sätt, gentemot oss själva och allt runtomkring.

Magasin 3 visade häromåret verket *Void IV* av den indiskbrittiske konstnären Anish Kapoor (född 1954), vilket jag tycker är en fascinerande gestaltning av tomrummet. Det är en ca 90 cm stor skulptur i glasfiber, men det känns som att titta in i evigheten, i ett djupt hål utan slut. Inget ljus reflekteras, och det går inte att läsa objektet som ett objekt, gränserna är osynliga. Kapoor arbetade under 1980- och 90-talet mycket kring materia och antimateria och undersökte hur han kunde framkalla tomrummet i sin konst. I en intervju med Channel 4⁸ pratar han om insidan på ett liknande verk som en representation för ett inre reflekterande tillstånd, när vi stänger ögonen och sitter tysta kan vi känna igen det där rummet i oss själva.

⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Yves_Klein (5 maj 2015)

⁷ Ernesto Neto, *The Edges of the World*, University of Michigan School of Art & Design, 2012 <https://vimeo.com/39494470> (3 mars 2015)

⁸ *An exclusive tour of Anish Kapoor's studio*, Channel 4 News, 7 december 2012 <https://www.youtube.com/watch?v=WYtdVQoBDRs&spfreload=10> (5 maj 2015)

Le Saut Dans Le Vide
(Leap Into the Void)
Yves Klein
1960

Circleproteitemple
Ernesto Neto
2010

Void IV
Anish Kapoor
1989

Dessa delar av verket tycker jag mycket om och detta inre reflekterande tillstånd är något jag har försökt framkalla i mitt eget arbete. Mina första tankar kring min egen gestaltning gick till formuleringar liknande Kapoors; *hur kan jag fånga tomrummet?* och jag tänkte att jag skulle arbeta stort och rumsligt. Men jag insåg snart att det inte är det jag vill. Jag varken har kunskap eller verktyg för att skapa den sortens tomrum, och det är heller inte det jag är intresserad av. Jag uppskattar den svindlande känslan jag får av att betrakta Kapoors verk, den påminner om den jag får av att titta på dokumentärer om tid och rymd eller av att stå vid kanten av ett stup, men det var inte att bara försöka locka fram den upplevelsen hos betraktaren jag ville göra. Jag ville berätta något mer om tomrummet, inte bara återskapa det. Kapoors verk blev viktigt i min process på det viset att det förtydligade vad jag var ute efter. Jag ville ta vidare och försöka förmedla den svindlande känslan som verket gav mig, men jag var inte intresserad av tomrummets faktiska kvaliteter och att undersöka hur jag kunde fånga och gestalta dem. Tomrummet är för mig en väg in till att prata om andra saker, och hur fascinerande jag än tycker att dess egenskaper och svårfånglighet är, vill jag inte låta min gestaltning stanna där.

Vad mitt arbete har gemensamt med samtliga ovan nämnda konstnärers är inte bara tomrummet som tema, utan även målet och förhoppningen att få människor att stanna upp och skapa egna inre rum och reflektera, även om våra metoder och vägar dit skiljer oss åt. Det absurda kring att försöka gestalta ett tomrum är fascinerande, men inte så intressant i längden för mig. Genom att analysera dessa verk blev det tydligt att jag skulle släppa det och istället fokusera på känslan det framkallar. Jag vill få andra att få syn på och uppleva tomrummet, men inte främst för tomrummets skull utan för att genom det kunna betrakta det där andra.

3.3 Tomrummet i politiken

Jag började leta efter mitt eget sätt att prata om tomrummet, och det är inte genom att skapa den här typen av rum eller skulpturala objekt, utan genom att berätta med bild och ord. Och jag vill också prata om de politiska aspekterna av tomrummet.

Neto gör det när han pratar om sina verk, men verken i sig fokuserar på upplevelsen av att vara i rummet. Jag ville att mitt verk skulle prata om politik även om jag själv inte stod bredvid och gjorde det. Jag vill få människor att vila och tänka, och att reflektera över tomrummen eller bristen därpå i sina liv. Mitt mål med projektet är inte att få alla att sluta arbeta och istället sitta på varsin stubbe hela dagarna, det tror jag passar långt ifrån alla, men däremot vill jag få folk att fundera kring det. Idag presenteras arbetet, konsumerandet och presterandet så självklart som den vägen vi alla ska gå, och tillväxt som det självklara målet att sträva mot. Vill en leva så är det okej med mig, men jag vill att det i så fall ska vara ett aktivt val. Idag är det ett automatiskt icke-val och först när vi väljer bort det blir valet aktivt. Jag skulle önska att vi alla i högre utsträckning kunde välja hur vi vill leva och vad vi vill prioritera i våra liv. Idag finns inte förutsättningarna för den friheten, hela samhället är uppbyggt kring att vi arbetar och konsumerar mest dygnet runt och att ställa sig utanför det är nästintill omöjligt. Genom att börja reflektera kring och prata om det kan vi förhoppningsvis börja förändra.

4 Metod

Inför examensprojektet hade jag som sagt inspirerats av Kleins språng ut i tomrummet och ville försöka låta min egen process likna det. Jag ville kasta mig ut och undersöka och göra utan att veta vart det skulle landa, utan att ha en färdig plan från början.

Jag började med att de första två veckorna undersöka mitt eget förhållande till tomrummet och läsa på om tomrummets egenskaper och andra konstnärers verk som relaterade till det. Sedan bestämde jag att jag skulle göra och experimentera i ett par veckor, för att därefter sammanställa, utvärdera och besluta vad mitt slutgiltiga projekt skulle bli. Det här är en typ av process som jag tror är väldigt vanlig för alla möjliga konstnärer, men för mig som illustratör och formgivare var det något nytt. I de rollerna utgår en oftast från ett givet innehåll och ramverk, och att kasta loss från det och bara ha ett tema att cirkla kring var både skrämmande och roligt.

Jag har även varit noga med att så långt som möjligt vara sann min känsla inför tomrummet i mitt arbete, att jag ska uppleva lite samma svindlande och öppna lugn inför det som jag gör när jag står inför ett stup eller en öppen horisont. Det har inneburit att jag har undvikit att alltför tidigt låsa fast mig i tidskrävande tekniker och tekniska detaljer, eller att planera alltför mycket i förväg. Men det har också varit frustrerande. Jag har flera gånger ångrat att jag inte bara bestämde från början vad det skulle bli, men när den värsta frustrationen har gått över har jag ändå alltid varit tacksam över att jag valde att inte göra just det. Den kittlande känslan av alla möjligheter har gett mig väldigt mycket, och att ägna tio veckor åt rent producerande intresserade mig inte utan jag ville verkligen ta tillvara på möjligheten att fritt undersöka och göra vilket jag aldrig gjort med detta allvar tidigare.

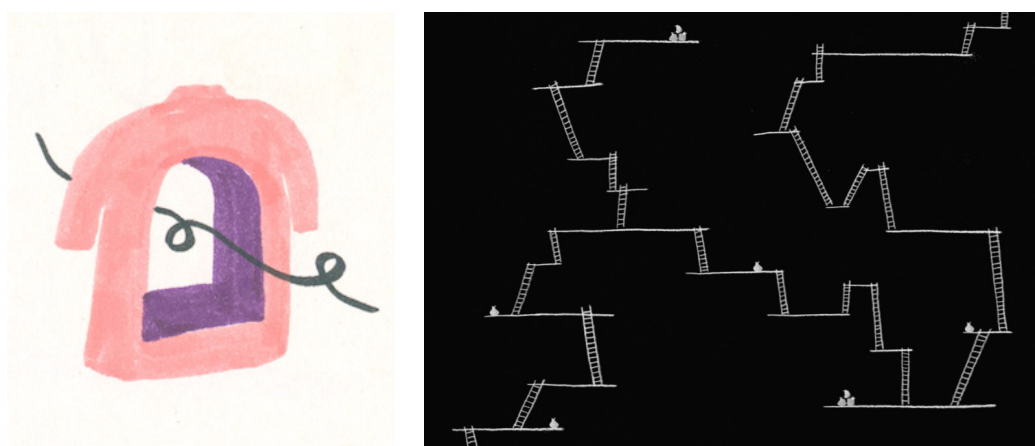
4.1 Workshop

Vecka tre hade jag en veckas workshop med mig själv där jag försökte få bild på min research och min personliga ingång till tomrummet. Jag sorterade upp det jag dittills kommit fram till i nio olika grundteman, och delade sedan upp dem över veckan. Varje dag delades in i två arbetspass, och jag schemalade ett tema per pass. Målet med veckan var att få så mycket material som möjligt att kunna reflektera över och eventuellt ta vidare senare. Jag ville även att det skulle vara visuellt varierat så jag delade ut olika tekniker till varje pass. Av praktiska och tidsmässiga skäl bestämde jag mig för att endast arbeta tvådimensionellt i denna fas.

T.v. Schemat för workshopveckan. T.h. Sammanställning av bildmaterialet från workshopveckan.

Jag skapade sedan bilder till det specifika temat, men hela tiden med tomrummet som en fond i bakhuvudet. Det var som att jag undersökte tomrummet genom olika ingångar och med verktyget bild istället för text, och jag försökte hela tiden vara sann min egen känsla, vilket resulterade i mer och mindre tydliga verk.

Exempel på bilder från workshopveckan. Den vänstra hör till temat frihet och den högra till samhällskritiken. Båda är grundade i tomrummet, den ena genom att gestalta min upplevelse av det rummet inom oss och den andra genom att beskriva hur vi klättrar, strävar och skapar strukturer i ett ingenting, men de har väldigt olika uttryck.

När veckan var över försökte jag sammanställa och analysera vad det var jag hade gjort. Även om det fanns vissa bilder som jag verkligen gillade var det svårt att veta vad jag skulle göra med dem. Vissa hade en idé jag gillade men en bristande gestaltning, och andra gav mig den känsla jag ville åt utan att jag kunde förklara varför eller ens vad de föreställde. Jag hade svårt att ta dem vidare eftersom skisserna inte riktigt var skisser i bemärkelsen grund till en tänkt bild, utan mer som en förstudie av ämnet. Jag försökte jobba vidare med vissa och kombinerade dem med varandra, men jag insåg snart att jag var tvungen att se bilderna som research istället för skisser. De kanske inte behövde tas vidare genom att ritas om och ritas ut, utan skulle kunna användas som de var. Vissa bilder kändes helt färdiga i sig själva, men eftersom jag inte hade något slutgiltigt forum eller format att förhålla mig till hade jag ändå svårt att komma längre.

Jag började göra några nya bilder med fokus på att försöka fånga och förmedla min känsla inför tomrummet. Jag visste fortfarande inte vad jag skulle ha dem till, men trevade mig framåt bäst jag kunde. Det var tydligt att jag ändå ville undersöka om jag via mina bilder kunde framkalla något hos någon annan som liknade det jag själv kände inför ämnet. Kanske kunde de bli delar av en eventuell bok.

Exempel på bild jag gjorde med ingången att vara sann min egen känsla, vilken kan beskrivas som ett behagligt brus och upplevelse av vidöppenhet i bröstet.

4.2 Rummet

När jag började projektet ville jag skapa en plats att vara. Ett rum där det går att få just det där som jag ovan beskrivit definierar tomrummet för mig, eller åtminstone en påminnelse om det. Jag ville göra det på ett inbjudande sätt utan att skriva någon på näsan.

Jag byggde en koja som ett första experiment, och jag insåg ganska snabbt att ett avgränsat utrymme inte var tillräckligt för att förmedla den känsla jag var ute efter. Mina krav på trovärdighet verkar också ha ökat avsevärt sedan jag var barn. Då kunde en koja vara en portal till vad som helst men nu var det svårt att se bortom filtarna, möblerna och kuddarna. Ett rum jag bygger skulle aldrig kunna bli helt tomt och frikopplat från sin materialitet, utan det skulle hela tiden påminna om sin egen existens. Kojan blev ett mysigt rum, men det var tydligt att det krävdes något mer för att kunna gestalta tomrummet, som mer är en mental plats än en fysisk. Kojan kunde fungera som ett steg på vägen, underlätta att försätta sig i det lugna tillståndet, men i sig själv var den långt ifrån tillräcklig.

Kojbygget.

När jag tittade på rummen som Neto och de andra skapade blev det extra tydligt att det inte var det jag skulle göra, det är inte i det rumsliga som min styrka ligger. Det finns redan de som skapar fantastiska rum att vara i, och andra som gestaltar det tomma tomrummet på ett trovärdigt sätt. Jag ville hellre undersöka hur jag kan skapa en dörr till det där rummet genom bild, genom att använda mig av och fördjupa mina egna styrkor.

4.3 Två ben - politik och poesi

Jag insåg att projektet behövde två sidor för att komma till sin rätt. Tomrummet definieras av det som finns runt om, precis som det konkreta kan definieras av tomrummet. Jag behövde spegla mitt tomrum mot något, ge det något att spela mot, och den insikten var viktig för att komma vidare i projektet. Eftersom det hela tiden har funnit politiska aspekter i grunden bestämde jag mig för att lyfta fram dem lite tydligare, men jag var ändå tvungen att vara varsam så att det inte skulle spilla över till ett projekt som bara handlar om konsumtion och arbetslinjer. Jag ville inte att det skulle slå över och istället för otydligt bli alldeles för beskrivande och döda ”magin”. Det var fortfarande tomrummet och känslan det kan ge som var mitt huvudfokus, men politiken fungerade som en väg in, som det som stod bredvid tomrummet och synliggjorde det, och vice versa.

4.4 Boken

Ungefär halvvägs in i projektet hade jag en massa bildmaterial och insamlade texter skrivna både av andra och mig själv, så jag bestämde mig till slut för att ändå göra en bok eftersom det är ett praktiskt sätt att ställa text mot bild mot bild mot text. Det tar dessutom tid att ta boken till sig, den är långsam i sitt krav på bläddring och läsning och det kändes relevant. Den kräver att vi saktar ned. Jag bestämde mig för att göra en stor bok (uppslagen är den A2) för att känslan av att gå in i den ska maximeras, för att tomrummet ska få ta upp hela vårt synfält och kräva sin plats.

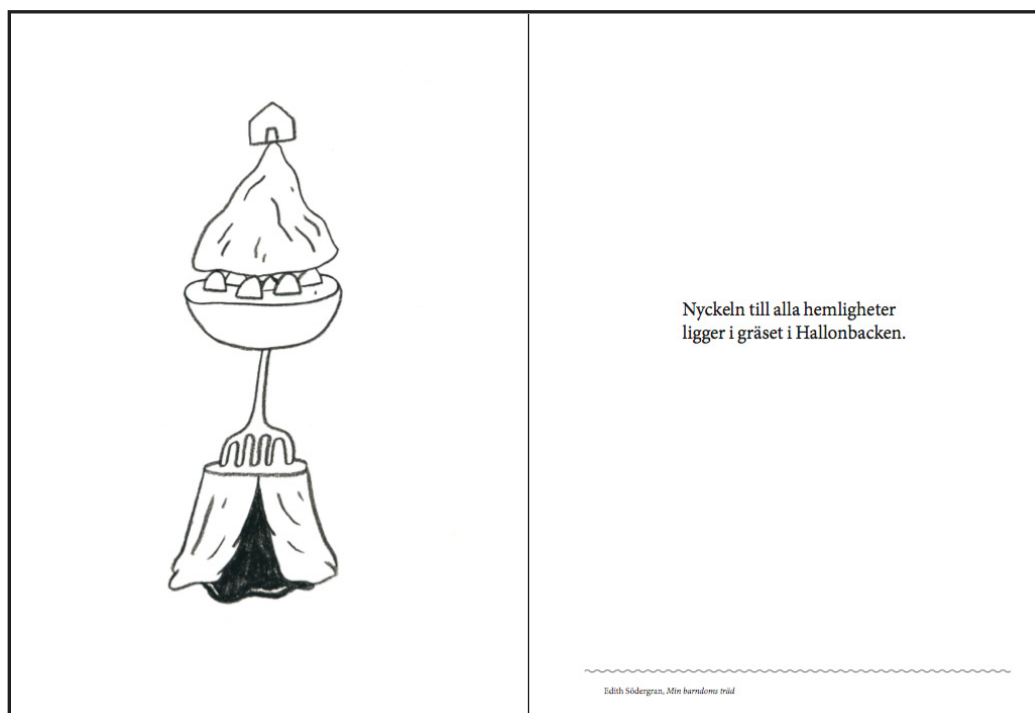
4.5 Bilderna

När jag började ställa text och bild mot varandra insåg jag att jag behövde komplettera med nya bilder och texter. Jag behövde till exempel få in mer stillhet, få ner tempot och låta vissa partier innehålla nästan ingenting för att kunna få fram tomrumskänslan på ett bättre sätt. Det går hand i hand med hela temat, jag hävdar ju att tomrummet och pausen är viktig, och det gäller såklart min egen bok och bilder med. Jag har arbetat med att inte fylla i och ut allt, utan låta stillheten breda ut sig.

Något annat som var intressant vid sammanställandet av boken var att jag fick utgå från bilderna och leta texter som kunde passa till och prata med dem, istället för att utgå från texterna som brukar vara det vanliga när jag illustrerar. Nu var det bilderna som fick leda vägen och bära det hela, och texterna som fick komma in som komplement och förtydliga och diskutera med bilderna.

4.6 Texturval

Texterna jag har med är en blandning av sådana som jag har trillat över av en slump, haft med mig sen tidigare, skrivit själv eller aktivt sökt upp som komplement till helheten. Jag började samla på texter som berättade om upplevelsen av tomrum och beskrev den känsla jag vill åt, men när jag sedan ställde dem mot varandra och mot mina bilder insåg jag att många sa väldigt mycket samma sak, och när jag tyckte jag lyckats förmedla essensen i bild blev det texterna som fick stryka på foten. Ofta blev mötena intressanta, och texterna och bilderna fördjupade varandra. Jag arbetade ju inte med illustrationer utifrån särskilda texter så det som uppstod när bild och text kombinerades var väldigt intressant och överraskande. Ibland tog de död på varandra, men ibland lockade de fram oväntade djup och gav nya ingångar.

Exempel på uppslag där jag tycker kombinationen av bild och text fördjupar varandra.

Jag satte ihop dummys och testade olika kombinationer och flöden. Att hitta balansen och rätt väg var lättare sagt än gjort. Jag ville att de politiska aspekterna skulle vara lätta att få syn på, men samtidigt ville jag inte att de skulle ta över helt och hållet och förminska den känslomässiga upplevelsen och gestaltningen. Den behövdes som satsbräda in i projektet, men fick inte skjuta iväg en så långt att själva kärnan med tomrummet som jag ville ha fram gick förlorad.

Vissa texter var lite för konkreta, sakpolitiken skymde grunden som var den jag ville åt. Dessa valde jag bort till förmån för texter som pratade politik på ett mer övergripande plan, gärna kopplade till existentiella frågor. Jag arbetade också med min egen text, och mycket av det som mina insamlade källor sade kunde jag berätta om med egna ord, och kanske framförallt med bild. Att hitta den här jämvikten var svårare än jag trodde, alla sidor behövdes som sagt men det är ändå ett konstnärligt kommunicerande verk jag har gjort och det gällde att hitta ett sätt att vara sann min ursprungliga intention. Boken är ingen illustrerad essä, teoretisk uppsats eller krönika utan något annat. Jag vet inte riktigt vad, och jag har inte direkt hittat några liknande verk att förhålla mig till, men jag har börjat kalla det för en illustrativ essä. Det är mina egna tankar, blandat med kopplingar till andra och deras tankar, och det hela förmedlas genom bild minst lika mycket som genom ord. Det är inte en text med illustrationer till, utan det är ett berättande och funderande i bild och ord.

4.7 Typografi

Eftersom jag blandar egna tankar med andras var det viktigt för mig att tydligt signalera när det var jag själv som pratade och när jag citerade andra. Detta valde jag att lösa genom att handtexta mina egna texter och ha citaten i satt text. Jag har givit citaten ett ganska klassiskt essäistiskt utseende med Minion och fotnoter. Jag har som sagt kallat min bok en illustrativ essä och det verkade rimligt att använda mig av ett litterärt utseende i typografin för att skapa förutsättningar för en lugn läsning. Det är ingen skrikig revolutionär skrift utan mer som ett lågmält samtal. Jag har även arbetat med tomrummen på sidan, aktivt låtit dem ta stor plats för att sänka tempot i läsningen och ge utrymme för att stanna upp och reflektera. Den centrerade satsytan har en statiskhet som ger ett lugn, den är inte på väg någonstans utan ligger nöjd och belåten där den är. Texten är satt i relativt stor grad för att vara så läsbar som möjligt för så många som möjligt, det är viktigt för mig att även personer utan perfekt syn ska kunna läsa texterna.

4.8 Rummet till boken

Eftersom det fortfarande kändes viktigt att skapa ett lugnt utrymme som kontrast till den stimmiga utställningen bestämde jag mig för att ändå bygga ett litet rum, men inte ett rum som ska gestalta tomhet utan ett rum där en ska kunna dra sig undan och vara ifred med boken. En plats att vara. Det är ungefär som ett bord med tre väggar och tak, och för att en verkligen ska kunna få vara ifred finns även ett draperi som går att dra för. Jag brukar själv kunna bli lite stressad av att vara i privata utrymmen som det är otydligt om de är lediga eller inte, exempelvis omklädningsrum eller vilorum, så det kändes viktigt att det tydligt skulle synas utifrån när någon var där inne så denne inte skulle behöva bli störd av någon

som kikar in. Därför är draperiet ganska kort. Jag har även tänkt på att konstruera båset så att det går att komma in med en rullstol.

Insidan har jag målat svart och stänkmålat för att skapa en känsla av rymd samt låta boken komma fram ordentligt. Mönstret påminner om en stjärnhimmel, och för mig handlar det också om allt det där som finns i tomrummet som ju som sagt inte alls är tomt. Jag hämtade det från en av bilderna jag gjorde under workshopveckan, och som finns på bokens framsida, och min förhoppning är att läsandet av boken i det lilla rummet ska kännas som att träda in i objektet jag har ritat.

Jag ville även att utsidan skulle prata med insidan, och jag har valt att jobba med kontrast dem emellan. Utanpå lådan är det en tapet med stoj och spring som representerar världen utanför och som även återkommer som tapet i boken, och inuti lådan finns lugnet. Min förhoppning är att den kontrasten förstärker upplevelsen av stillhet bakom draperiet, samt kopplar samman de olika delarna av projektet på ett tydligare vis.

Bilden från framsidan med stänkmönstret i.

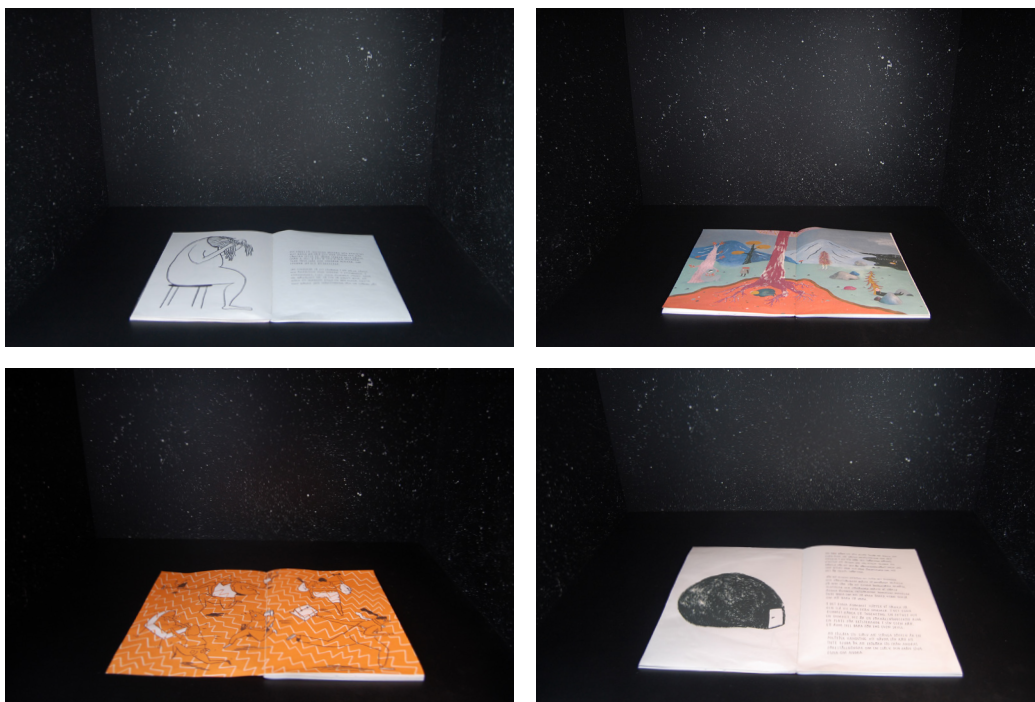
5 Resultat

Arbetet har resulterat i en bok och i ett rum. En bok där bilder och texter ges samma tyngd. Ett stillsamt kommunicerande, för läsning på ens egna villkor.

Rummet med boken i, och en läsare av boken i rummet.

Arbetet har även resulterat i en typ av bilder som jag inte skulle ha använt mig av tidigare, genom att delvis göra och kombinera utan att tänka ut alltför mycket i förväg. Jag har försökt lita på att det dyker upp saker under arbetets gång, och det gjorde det. Jag tycker det är ett lustfyllt arbetssätt, så länge det inte är kniven mot strupen, eftersom resultaten ibland överraskar mig själv.

Exempel på uppslag, i det svarta och stänkmålade rummet.

Jag har hela tiden velat arbeta med utställningskontexten, så tankarna på hur projektet ska presenteras har funnits med mig hela vägen. Det var viktigt att presentera boken på ett sätt som passade den, att ge den den plats den förtjänade. Min förhoppning med det här rummet är att jag har skapat bästa möjliga förutsättningar för att besökarna ska kunna ta till sig boken i lugn och ro, och känna att det finns utrymme för dem att slå sig ner och ta den och sina egna tankar på allvar.

6 Diskussion

En av ingångarna jag hade till mitt examensarbete var att jag ville bredda begreppet illustration för mig själv, vad det kan vara och hur jag kan förhålla mig till det, och det tycker jag att jag har lyckats med. Jag har fortfarande arbetat med bild på papper, så rent formatmässigt har jag inte arbetat så brett denna gång, men däremot har illustrationerna blivit självständigare. Jag har lagt mer ansvar på bilderna och litat på att de klarar av att bära det, samt tänjt i och testat vad för slags bilder jag kan göra och kommunicera med. Jag har blandat abstrakta med mer föreställande, konkreta bilder men jag tycker ändå att jag har lyckats få dem att höra samman och tala gemensamt.

Projektet har lett till en större trygghet inför mitt eget bildskapande, och även en större lust i och med att jag har fått syn på fler möjligheter.

En annan ingång jag hade var att jag ville arbeta utifrån ett ämne som intresserade mig utan att veta vad slutresultatet skulle bli. Det har bitvis varit stressande och frustrerande att inte veta vad det kommer resultera i, att inte veta vilka spår som är återvändsgränder och vilka delar som är viktigast, men framförallt har det varit skönt och stimulerande. Att jag ändå behövde avgränsa mig var tydligt då 10 veckor inte är en särskilt lång tid, men att veta vad en ska välja och vad en ska väl-

ja bort har innan valet är gjort känts smått ogörligt, även om det efteråt mest känts befriande. Det går inte att göra allt på en och samma gång och det har varit väldigt mycket nedskärande och redigerande överlag, vilket har varit både utmanande och lärorikt. Såhär i slutet av projektet kan slutresultatet kännas lite snopet, av allt det kunde bli blev det detta, men på det hela taget känner jag mig ändå nöjd.

Jag hoppas att jag genom att gestalta tomrummet har lyckats synliggöra det och öka förståelsen för dess betydelse i våra liv. Jag har undersökt hur jag kan balansera det politiska med det poetiska, och hur jag på så vis kan berätta om något viktigt samtidigt som jag förmedlar en mer finstämd känsla. Efter att ha pratat med besökarna på utställningen tror jag att det har fungerat ganska bra, många har sagt att det varit väldigt skönt att få komma in i lugnet för en stund för sig själv och sina tankar, och det är flera stycken som har kommit tillbaka för att läsa boken flera gånger, vilket har gjort mig väldigt glad. Upplägget med bålet gör ju att bara en i taget kan läsa, vilket kanske har resulterat i färre läsare än om jag hade haft flera böcker liggandes på ett bord, men jag tror att det har lett till mer grundliga läsningar där många faktiskt har tagit sig tiden att sitta där inne en lång stund, och det känns viktigare. Speciellt i detta projekt som bygger på att ge sig själv tiden och tillåtelsen att skärma av.

6.1 Nästa steg

Om jag hade haft möjlighet hade jag gärna lagt mer tid på att utforska tomrummet och min egen personliga upplevelse av det grundligare, arbetat ännu mer med tomrummet i min process och kanske åkt någonstans avskilt helt själv och undersökt vad som händer med mig, vad som dyker upp i den pausen. I början av projektet försökte jag hitta en sådan plats att vara på, men utan framgång, så jag släppte det spåret. Det var dock en synpunkt som även dök upp på opponeringen, att det mest radikala och intressanta jag hade kunnat göra vore att göra just det. Jag håller delvis med, men inom ramen för examensprojektet tror jag ändå att jag valde rätt väg. Dels för att det nog hade blivit svårt att uppnå betygskriterierna genom att skapa helt fritt i ensamhet, och att det om jag ändå tagit hänsyn till betygskriterierna inte hade blivit så pass tomt och fritt som jag önskat, men även för att jag med det här projektet inte bara ville undersöka tomrummet för min egen del utan även ville kommunicera dess vikt, och ifrågasätta bristen på tomrum, utåt till besökarna på utställningen. Däremot skulle jag gärna prova den varianten nu när jag inte har en vårutställning att ta hänsyn till.

Jag tyckte mycket om sättet att arbeta kring ett tema med både bild, text och rum, och jag kan absolut se att det är något jag kommer fortsätta med, och kanske bredda och vidareutveckla ännu mer. Det var väldigt givande att låta illustrationerna leda vägen så pass mycket som de fick göra, att lita på dem och ge dem det utrymme de faktiskt förtjänar. Det är så väldigt lätt att förminska illustrationens roll, att se den som något mindre värt i förhållande till andra uttryck, och det har varit väldigt lärorikt och stärkande att arbeta med den med ett så pass stort allvar som jag har gjort under detta arbete.

Det är mycket möjligt att jag kommer ta projektet vidare, men just nu är det för nära inpå för att jag ska kunna se nästa steg framför mig. Jag fick tips på utställningen om att sälja in båsset till skolor och öppna kontorslandskap, och om att det borde stå bås runt om på stan, vilket i och för sig är en rätt bra idé men jag vet inte riktigt om jag kommer ta den vidare. Jag tror jag behöver dra mig tillbaka till mitt eget tomrum och reflektera lite mer ostört kring vad det är jag faktiskt har gjort innan jag kan börja tänka framåt igen.

7 Slutsatser

Hur kan jag visuellt gestalta min upplevelse av tomrum, och hur kan det bidra till att belysa och ifrågasätta samhället vi lever i?

Genom att gå till mig själv och verkligen försöka förstå och ringa in min upplevelse av tomrum har jag sedan kunnat arbeta med en gestaltning utifrån den känslan på ett mer intuitivt sätt än jag vanligtvis gör. Jag har hela tiden stämt av om min känsla inför arbetet stämmer överens med den inför tomrummet. Det är inte säkert att det arbets sättet gör att mina bilder kommunicerar känslan tydligare, men det har känts sannare inför mig själv. Och genom den mer emotionella ingången tror jag det har blivit lättare för andra att ta till sig det mer politiska innehållet.

Jag tror även att kontrasterna har varit väldigt viktiga för min gestaltning, att jag genom att ställa tomrummet mot bruset har gjort det lättare att få syn på.

Projektet slutade med att jag arbetade med bild och text i bokform, vilket var precis vad jag från början inte ville göra från, men såhär i efterhand är jag ändå glad att jag genomförde det genom att använda de verktyg jag är specialiserad på och i ett format anpassat efter materialet jag arbetat fram. Det är lätt att tvivla på det en brukar göra och vilja erövra nya områden och tekniker, men jag känner att jag genom det här projektet har fått ett stärkt självförtroende i vad jag, bild och text tillsammans kan uträtta.

8 Referenser

Litteratur

Le Bon, Laurent (red.)

Voids: a retrospective : [exhibition, Centre Pompidou, February 25-March 23, 2009]

JRP Ringier, Zurich

2009

Paulsen, Roland

Arbetsamhället: hur arbetet överlevde teknologin

Gleerups, Malmö

2010

Solnit, Rebecca

Gå vilse: En fälthandbok

Bokförlaget Daidalos, Göteborg

2012

Tidningar

Paulsen, Roland

Arbete är livet

Bang : feministisk kulturtidskrift

#4 2011

Film

Allt och ingenting i universum: Tomrummet

UR Access

<http://www.ur.se/Produkter/174128-Allt-och-ingen-ting-i-universum-Tomrummet>

2011

Neto, Ernesto

The Edges of the World

Föreläsning, University of Michigan School of Art & Design

<https://vimeo.com/39494470> (3 mars 2014)

2012

An exclusive tour of Anish Kapoor's studio

Channel 4 News

<https://www.youtube.com/watch?v=WYtdVQoBDRs&spfreload=10> (5 maj 2015)

7 december 2012